

UMCS

UNIwersYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

Wydział Filologiczny

US Kancelaria
RPW/14160/2025 N
Data: 2025-05-12

dr hab. Edyta Manasterska-Wiącek, prof. UMCS
Katedra Językoznawstwa Słowiańskiego
Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Lublin, 7.05.2025

Opinia o rozprawie doktorskiej
mgr. Pawła Kruglika

*Современная польская фантастика в русских переводах
(на материале творчества выбранных писателей)*

napisanej pod kierunkiem dr hab. Oksany Małysy, prof. UŚ

(347 stron)

Przedłożona do recenzji rozprawa jest poświęcona zagadnieniu współczesnej fantastyki polskiej oraz jej przekładów na język rosyjski. Praca ma charakter opisowo-analityczny, a zastosowane w niej metody obejmują językoznawstwo porównawcze i deskryptywne, literaturoznawstwo, lingwistykę przekładu, analizę dyskursu oraz teorię ekwiwalencji. Takie interdyscyplinarne podejście pozwoliło Autorowi na identyfikację głównych trudności związanych z tłumaczeniem dzieł fantastycznych oraz na przeanalizowanie ich wpływu na ostateczny kształt tekstu w języku docelowym.

Materiał analityczny studium stanowi zbiór utworów reprezentujących polską współczesną fantastykę wraz z ich przekładami. Autor uzasadnia swój wybór, wskazując na rosnące zainteresowanie polską literaturą fantastyczną w krajach rosyjskojęzycznych, jednocześnie zauważając, że badania naukowe dotyczące jej przekładu wciąż są rzadkością. Wyjątkowość ocenianej rozprawy wykracza jednak poza to, co podkreśla sam Autor. Utwory, które stanowiły podstawę stworzenia korpusu badawczego, nie były dotąd analizowane w sposób tak wieloaspektowy i kompleksowy. Już na wstępie mojej recenzji chciałabym podkreślić tę wartość pracy. Wielokierunkowość poruszanych zagadnień stanowi niewątpliwą zaletę rozprawy, a umiejętność podjęcia tak ambitnego przedsięwzięcia badawczego to cenny atut Doktoranta.

We wprowadzeniu Autor precyzyjnie formułuje główne cele badawcze oraz przedstawia założenia metodologiczne stanowiące podstawę przeprowadzonych analiz. Prezentuje również utwory stanowiące źródło pozyskania jednostek badawczych.

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem, bibliografią, streszczeniem w języku polskim, rosyjskim i angielskim oraz załącznikiem zawierającym zwroty obcojęzyczne i ciekawostki związane z częścią empiryczną pracy.

Rozdział pierwszy stanowi część teoretyczną, w której przedstawiono podstawowe zagadnienia dotyczące literatury fantastycznej ze szczególnym uwzględnieniem jej podgatunków oraz kryteriów klasyfikacyjnych. Podkreślono niespójność terminologiczną w obrębie tego obszaru, stanowiącą istotną przeszkodę dla jednoznacznego ujęcia definicyjnego.

W rozdziale drugim omówiono rozwój fantastyki na gruncie literatury polskiej. Uwzględniono zarówno jej ewolucję historyczną, jak i twórczość reprezentatywnych

autorów. Poddano także analizie obszary tematyczne oraz stylistyczne, które wyróżniają polską fantastykę naukową jako unikatowe zjawisko literackie.

Część trzecia dotyczy specyfiki językowej tekstów należących do omawianego nurtu. Szczególny nacisk położono na problem neologizmów, terminów oraz pseudoterminów, które pełnią funkcje nominacyjne, ekspresywne i poznawcze. Odnotowano nietypowe konstrukcje gramatyczne, odbiegające od normy językowej i pełniących istotną funkcję w kreowaniu realiów świata przedstawionego. Zbadano również strategie i techniki translatorskie służące przekazaniu tych cech w przekładzie, a także ich wpływ na odbiór tekstu przez czytelnika.

Rozdział czwarty poświęcono analizie kategorii „obcości” oraz elementów określanych mianem „trzeciej kultury”. Przeanalizowano sposoby przekazu sygnałów inności w tekście oryginalnym oraz ich oddziaływanie na strukturę przekładu. Zbadano zapożyczenia leksykalne kształtujące specyfikę świata przedstawionego, strategie pozwalające na zachowanie wrażenia obcości, przykłady adaptacji kulturowej lub ich neutralizacji w tłumaczeniu oraz ich wpływ na percepcję inności kulturowej i spójności narracyjnej.

W rozdziale piątym Autor podejmuje zagadnienie przekładu nazw własnych w fantastyce naukowej. Przedmiotem analizy są różnorodne podejścia stosowane w przekazie antroponimów, toponimów oraz terminologii właściwej fikcyjnemu uniwersum. Szczególną uwagę poświęcono nazwom znaczącym, wpływającym na odbiór utworu. Przeanalizowano również konsekwencje wynikające z wyboru strategii egzotyzacji bądź adaptacji.

Rozdział szósty dotyczy tłumaczenia jednostek podstandardowych, obecnych we współczesnej fantastyce jako środek stylizacji języka postaci i narracji. Uwzględniono tu zarówno funkcję dialogów stylizowanych na mowę potoczną (w tym wulgaryzmów, dialektów i slangu), jak i zderzenie tych form z elementami stylu

podniosłego czy archaizmami. Omówiono trudności związane z przekładem tych elementów oraz zaobserwowane strategie ich tłumaczenia.

Całościowe, bardzo ciekawe, badanie pozwoliło mgr. Pawłowi Kruglikowi na sformułowanie wniosków dotyczących wpływu określonych nośników językowych w wybranych utworach danego gatunku literackiego na decyzje translatorskie.

Jak trafnie zauważa Doktorant – fantastyka w Polsce bywa najczęściej kojarzona z twórczością Stanisława Lema oraz Andrzeja Sapkowskiego. Prezentowane badanie znacząco poszerza ten obraz. Pan Kruglik przywołuje nazwiska autorów i ich utwory, które, choć dobrze znane entuzjastom gatunku, pozostają na ogół mniej rozpoznawalne dla przeciętnego odbiorcy. Mimo że w literaturze fantastycznej częstym przedmiotem badań jest analiza neologizmów, w rozprawie zostały one uwzględnione, jednak nie stanowią głównej osi badawczej, odróżniając rozprawę od innych prac. Autor przyjmuje podkreśloną już szeroką i wieloaspektową perspektywę analityczną, co czyni jego podejście oryginalnym i nowatorskim.

Wśród licznych zalet pracy należy podkreślić jej wysoki poziom merytoryczny, stanowiący wyraz solidnego warsztatu naukowego Autora oraz głębokiego zrozumienia podejmowanej problematyki. Zastosowane metody są adekwatne do przedmiotu i celów badania.

Dowodem erudycji oraz kompetencji badawczych Doktoranta jest umiejętność identyfikacji subtelnych nawiązań intertekstualnych, których rozpoznanie wymaga obszernej wiedzy. Paweł Kruglik wykazuje się gruntowną znajomością materiału źródłowego, analizując go z dużą precyzją i świadomością kontekstu kulturowego, językowego oraz gatunkowego. Dbałość o szczegół w interpretacji tekstów oryginalnych i ich tłumaczeń przekłada się na głębię analiz oraz wiarygodność formułowanych wniosków. Do istotnych zalet pracy należy zaliczyć nie tylko trafne i pogłębione komentarze Doktoranta, lecz również jego autorskie propozycje przekładów analizowanych jednostek badawczych – każdorazowo adekwatne i

przekonujące. W analizie funkcji oraz konsekwencji występowania danej jednostki badawczej w oryginale i przekładzie Autor wykazuje się wyjątkową drobiazgowością oraz precyzją, co znacząco podnosi wartość poznawczą rozprawy.

Należy ponadto docenić umiejętność Doktoranta polegającą na prowadzeniu w swojej narracji odbiorcy w sposób, który z jednej strony pozwala uniknąć poczucia zagubienia w złożoności rozważań, z drugiej natomiast sprawia, że narracja jest skonstruowana tak, że Autor nie traktuje czytelnika jak osoby wymagającej „prowadzenia za rączkę”, ale raczej szanuje jego wiedzę i poziom, nie odbierając mu możliwości samodzielnej refleksji i nie upraszczając przekazu ponad konieczną miarę.

W tym kontekście jako plus należy wymienić potrzebne w zrozumieniu oryginalnych cytatów w języku polskim czy angielskim tłumaczenia na język rosyjski, wyjaśnianie kluczowych pojęć, terminów. Choć dla specjalistów w danej dziedzinie mogą być one oczywiste, ich obecność znacząco ułatwia zrozumienie istoty prowadzonych analiz czytelnikom mniej zaznajomionym z tematem. Dzięki takim rozwiązaniom partie teoretyczne rozprawy cechują się przejrzystością i klarownością, a także stanowią solidne podstawy dla części empirycznej.

Nie można też pominąć uwagi na temat wysokiego poziomu językowego pracy – poprawność, precyzja wyrazu i elokwencja Autora znacząco podnoszą jakość jej odbioru i świadczą o dużym wyczuciu stylu akademickiego.

Choć język rosyjski, w którym została napisana rozprawa, może na pierwszy rzut oka wydawać się czynnikiem ograniczającym krąg potencjalnych odbiorców, w rzeczywistości umożliwia dotarcie do szerokiego, międzynarodowego grona czytelników. Co więcej, stanowi znakomite narzędzie promocji współczesnej polskiej literatury fantastycznej w obszarze rosyjskojęzycznym, co jest ściśle związane z podkreślaną już rosnącą w krajach rosyjskojęzycznych popularnością fantastycznej literatury polskiej.

Pomimo wskazanych atutów rozprawy dostrzegam również kilka kwestii, które – po dopracowaniu – mogłyby udoskonalić jej wartość merytoryczną i formalną.

Zakończenie rozprawy, w którym należałoby oczekiwać ogólnej syntezy wniosków, wydaje się zbyt lakoniczne. Należy podkreślić, że każdy z rozdziałów zamyka starannie opracowaną, wartościową syntezę, co zapewne tłumaczy decyzję Doktoranta o rezygnacji z powtórzenia głównych obserwacji. Niemniej jednak uważam, że gruntowna, końcowa refleksja – ukazująca wielowątkowość i złożoność przeprowadzonych badań – byłaby cennym i potrzebnym dopełnieniem całej pracy.

W podrozdziale dotyczącym eksperymentów z językiem (s. 47 i nast.) Autor przywołuje słowa P. Majewskiego: „Dukaj, podobnie jak Lem, tworzy nowy język, nową gramatykę, która mogłaby przynajmniej w niewielkim stopniu odzwierciedlać jakość nowego świata [...]”. Analizie zostały poddane rozmaite twory językowe typu *jestem bezpłciowu, rzekł, jenu*, które nie zostały przez Doktoranta przyporządkowane formom niebinarnym. W pracy są one nazywane jedynie eksperymentami językowymi. Problem został ujęty, moim zdaniem, zbyt powierzchownie, zwłaszcza że przecież Dukaj uznawany jest, jak widać chociażby w powyższym cytacie, za jednego z twórców nowego języka, nowej gramatyki. Tak zwane dukaizmy (formy postpłciowe) są tylko przykładem form neutralnych płciowo, ale ponieważ ich twórcą jest właśnie Jacek Dukaj, którego proza stanowi jedną z podstaw źródłowych rozprawy, myślę, że warto je było nazwać. Ażeby uzupełnić bibliografię o istotną w tym odniesieniu pozycję naukową, polecam artykuł Aleksandry Walkiewicz: *Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie (...)* zawierający systematyzację językowych środków wyrażania takich form.

Z kolei w części rozprawy poświęconej feminatywom (s. 55-57) wskazane byłoby odwołanie do najobszerniejszych chyba w Polsce badań nad tą grupą słów A. Małochy-Krupy (głównie pozycja: *Feminatywum w uwikłaniach językowo-*

kulturowych, Wrocław 2018) oraz monografii J. Szpyry-Kozłowskiej: *Nianieki, ministra i japonki. Eseje o języku i płci*, Kraków 2021.

Na s. 97 pan Kruglik przytacza fragment z monografii Krzysztofa Hejrowskiego z 2006 roku (pierwsze wydanie 2004 r.) i wiąże ten cytat z kolejnym: „Анна Вежбицка расширяет понимание этой категории, отмечая, что такие элементы отражают не только характерный для общества образ жизни, но и его образ мышления”, który pochodzi z książki z 1997. Anna Wierzbicka nie rozszerzyła zatem późniejszego pojmowania kategorii przez Hejrowskiego, należałoby tę kolejność odwrócić i określić charakter modyfikacji.

Następna kwestia, która zwróciła moją uwagę, dotyczy zapożyczeń (s. 102 i nast.). Otóż definicja *zapożyczenia* zakłada, że jest to słowo, wyrażenie lub element strukturalny przejęty z innego języka, które zostało włączone do języka rodzimego i jest w nim używane. Wtręty rosyjskie, jak *zastrielit'*, *blagodariu* itp., są transliterowane i umieszczone w tekście. Nie wpisują się w charakterystykę zapożyczeń, ponieważ nie weszły na stałe do użycia w języku polskim. Są to raczej przykłady importacji, czyli zacytowania takich elementów z adaptacją graficzną. Doktorant mówi w tym kontekście o adaptacji fonetycznej, która dotyczy przede wszystkim wymowy. Czy nie jest to raczej graficzne włączenie przy pomocy alfabetu języka-biorcy zbliżonych brzmieniowo wyrazów i wyrażeń należących do języka wyjściowego?

Nie mam żadnych poważnych zastrzeżeń do strony formalnej pracy poza jedną drobną. Na s. 122 Autor przywołuje łacińską sentencję: *alea iacta est* – ‘kości zostały rzucone’ podkreślając, że została ona zachowana w obu tekstach – oryginału i przekładu. Cytuje jednak, najpewniej z przypadkowymi błędami literowymi: *alea iasta est* (oryginał) oraz *altea iasta est* (przekład). Formy te wskazywałyby przecież na zmiany kształtu frazy, komentarz świadczy jednak o tym, że do nich nie doszło.

Zasygnalizowane niedoskonałości w żadnym razie nie obniżają naukowej wartości rozprawy. Pracę oceniam bardzo wysoko, nie mając wątpliwości, że stanie się ona istotną pozycją w dorobku polskich badaczy zajmujących się współczesną fantastyką oraz jej przekładami. Badanie budzi uznanie pod względem zarówno treści, jak i formy. Odznacza się wysokim stopniem samodzielności intelektualnej. Autor nie tylko kompetentnie wykorzystuje istniejące narzędzia badawcze, lecz także rozwija własne koncepcje analityczne. Świadczy to o dojrzałości badawczej oraz gotowości do prowadzenia niezależnych projektów naukowych w przyszłości. Dzięki wskazanym wartościom lektura rozprawy, która stanowi wartościowy wkład w dyskusję naukową, jest niezwykle satysfakcjonująca i inspirująca. Zgromadzony materiał, nowatorskie ujęcie wnoszące świeże spojrzenie na podejmowaną problematykę oraz trafność zaproponowanych rozwiązań badawczych, decydują nie tylko o wysokiej ocenie rozprawy, lecz także pozwalają rekomendować ją zarówno do publikacji, jak i do wyróżnienia.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że rozprawa Pana magistra Pawła Kruglika spełnia wszystkie wymogi stawiane pracom naukowym w rozumieniu Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* i może stanowić podstawę do nadania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych. Wnoszę ponadto o dopuszczenie Doktoranta do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

